

פתח דבר

בשבח והודיה לה', הננו מוציאים לאור מהדורה חדשה של הספר בדרכי החסידים חלק א' הכולל רעיונות, סיפורים ופנינים ששמענו מאת הגאון החסיד הרב יואל כהן זצ"ל, ה'חוזר' הראשי של כ"ק אדמו"ר זי"ע, בעת התוועדויותיו ושיעוריו.

מהדורה חדשה זו יוצאת לאור לאחר הסתלקותו של "בעל השמועה", הרב ר' יואל ע"ה שנסתלק לבית עולמו בו' מנחם-אב תשפ"א.

ספר זה זכה לקבל אישור להדפסתו מאת ר' יואל ע"ה, שכידוע הקפיד מאוד באופן כתיבת והצגת דבריו בדפוס, והדריך את חברי המערכת כיצד ראוי לכתוב את הדברים, ובאיזה סדר וסגנון להציגם, כרצונו וכדעתו.

התוועדויותיו של ר' יואל נודעו לשם דבר. תלמידיו הרבים במשך עשרות השנים, זוכרים את ההתוועדויות כמלאות תוכן חסידותי עמוק, אשר הדרישה העיקרית שנשמעה בהן לכל אורך הדרך היא - התקשרות פנימית לרבי, נטולת 'חיצוניות' וחדורת התבטלות מוחלטת אליו, יחד עם הכרה עמוקה ופנימית במשמעותה של התקשרות זו, בזכות הגדולה שלנו - חסידי ה'דור השביעי' - ובאחריות העצומה המונחת עלינו.

התוועדויות אלו עוסקות גם בהסברת דרכי החסידות ואורחות החסידים, והן מלוות בסיפורים על חייהם של גדולי חסידי חב"ד בדורות הקודמים, בפרט בדור הקודם, שהיו מסורים לחלוטין לעבודת החסידות, כל אחד לפי עניינו וערכו ובהתאם לסגנונו המיוחד, וכל תוכן חייהם היה שזור בדביקות פנימית אל הרבי.

כידוע, ר' יואל ע"ה הוא בנו של הרה"ת ר' רפאל נחמן (פאליע) הכהן, שהיה בעצמו 'תמים' בשיבת תומכי-תמימים בליובאוויטש, וזכה להכיר מקרוב את ה'תמימים' המובחרים, האריות שבחבורה, בעלי 'השכלה' ובעלי 'עבודה' המופלגים; כמו-כן ר'

יואל גדל והתחנך בצעירותו בין תלמידי־התמימים בקהילת ליובאוויטש בתל־אביב של שנות השי"נים הראשונות, והתבשם מהאווירה החסידית סביב החסידים המפורסמים שהתגוררו בעיר בתקופה זו.

ר' יואל גם אצר בזכרונו אוצר גדול של סיפורים ופנינים מאירועים שונים שהתרחשו בבית חיינו במשך כל שנות נשיאותו של הרבי, ועובדות שונות אודות משפחת בית רבי.

יש לציין, שלעיתים רבות בין משתתפי ההתוועדויות נכחו אנשים שאינם נמנים על חסידי חב"ד, ועל כן הנושאים והסיפורים הוצגו בהן עם תוספת הסברה מפורטת ומורחבת, למען יובנו הדברים לכל שומע.

אשר על כן, ראינו לקבץ חלק גדול מנושאים וסיפורים אלה, שנרשמו על־ידינו במשך השנים; לסדרם לפי נושאים ולהציגם ערוכים עלי ספר, למען יוכלו ליהנות מהם אלפי התלמידים.

הספר נחלק לשישה חלקים:

(א) בדרכי החסידות - חלק זה עוסק בשני תחומים יסודיים בדרכי החסידות: עניין ההתקשרות לרבי, ועניין ביטול היש.

(ב) זיכרונות מימי בראשית - סיפורים ותיאורים מהתקופה שלאחר הסתלקות כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ.

(ג) ניצוצות אור מבית חיינו - אוצר סיפורים ועובדות על הרבי, בליווי תיאורי רקע לסיפורים והסברתם.

(ד) פנינים מבית הרב - סיפורים על משפחת בית רבי.

(ה) בעקבות החסידים - סיפורים ופנינים מחייהם של כמה מגדולי החסידים בדור הקודם.

(ו) חיים חסידיים - תיאור החיים החסידיים ברמת־גן ותל־אביב בתחילת שנות השי"נים.

במהדורה זו נוספו שתי הוספות חשובות:

(א) הוספה א' - מאמר מיוחד שכתב ר' יואל אודות דרכו הייחודית של הגאון רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל, אביו של הרבי זי"ע, בלימוד התורה. וזאת כהמשך למדור "פנינים מבית הרב" שבספר זה, בו נכללו שביבי סיפורים על רבי לוי יצחק.

(ב) הוספה ב' - מכתבי־יומן שכתב ר' יואל בהיותו בחור צעיר עם בואו לניו־יורק, אודות הנעשה בחצר ליובאוויטש בתקופה שלאחר הסתלקות כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ וקבלת הנשיאות של כ"ק אדמו"ר זי"ע בין השנים תש"י-תשי"ג. וזאת כהמשך וכהשלמה למדור "זיכרונות מימי בראשית" שבספר זה, הכולל סיפורים ותיאורים אודות התקופה האמורה. תודת המערכת נתונה להרב מנחם מענדל הלוי שי' ברוד על עזרתו בהכנת המבוא להוספה זו.

*

עריכת הדברים לדפוס נעשתה על־ידי הרב לוי יצחק שי' קירשנבאום, והרב אליהו שי' קירשנבאום - עורך ראשי. סייע בעריכה - הרב יוסף שי' דמיכובסקי, מנהל הו"ל 'יחד', אשר יזם את הוצאתו לאור של ספר זה.

הגהת הספר נעשתה על־ידי הרב אברהם שי' וולף.

וזאת למודעי: על־אף שכאמור ר' יואל ע"ה הסכים לרעיון הוצאת הספר בכללותו ונתן את רשותו להדפסת הדברים, מכל מקום, הדברים לא הוגהו על־ידו כראוי והם על אחריות המערכת בלבד.

*

תודתנו נתונה להרב דוד שי' אולידורט, חבר הנהלת קה"ת, להרב חיים שאול שי' ברוק, מנהל ועד הנחות בלה"ק, ולהרב מאיר שי' זרחי, שליח כ"ק אדמו"ר בבוסטון, אשר תמכו, סייעו ועזרו רבות בעריכת והוצאת ספר זה לאור.

כמו־כן ברצוננו להודות לכמה תלמידים נוספים שנעזרנו ברשימותיהם לשם עריכת הספר, ומהם: הרב מנחם מענדל שי' אשכנזי, הרב ברוך שי' בלוי, הרב לוי יצחק שי' ברוק, הרב דובער שי' ירוסלבסקי, הרב אלימלך שי' מרילוס והרב מרדכי שי' סקרדר. תודתנו גם לרב מנחם מענדל שי' נוטיק והרב יהודה שי' פלמן על עזרתם.

*

ספר זה יצא לאור במהדורתו הראשונה לכבוד יום הבר־מצווה של הת' אליעזר שי', בנו של ידידנו היקר הרה"ת ר' מנחם מענדל שעפטיל שי' סקרדר. יהי רצון מהשי"ת, שהוא ורעייתו לאה תחי', יחד עם הוריהם הרה"ת ר' דוד גבריאל שי' ורעייתו ליבא גיטל תחי' סקרדר, והרה"ת ר' יוסף יצחק שי' ורעייתו רחל תחי' חיטריק, יראו נחת חסידותי מכל יוצאי חלציהם שי', לאורך ימים ושנים טובות, ויצליחו בכל מעשי ידיהם.

*

אנו תפילה שספר זה יוסיף לקוראים בו 'לחלוחית' וחיות חסידותיים בהתקשרות
לאילנא דחיי, אשר זאת הייתה משאת נפשו של ר' יואל כל ימי חייו. ובקרב ממש נזכה
לביאת משיח צדקנו, ולקיום היעוד "הקיצו ורגנו שוכני עפר" והוא בתוכם.

בברכה,
המערכת

כסלו תשפ"ב
שנת השמיטה - שבת לה'

תוכן העניינים

בדרכי החסידות – התקשרות לרבי

19 מהותה וענייניה

קשר עם האב באמצעות מוח הבן / המשכה "בדרך התלבשות" / נשמות שונות / ראשי בני ישראל / השפעה מאירה / הבנת מושג הביטול / המתלה לכתר המלך / הרבי והשולחן ערוך / הוראת שעה / "טוב יותר שיכנס הראש משיכנס הרגל" / הראש חש כל איבר בגוף / ה'מנהיג הרוחני' של יהודי טסמניה / חזרת הש"ץ בערבית / לזכור את הקהילות הקטנות / נשמה כללית / ונחה עליו רוח ה' / מה אומר הרבי

34 יסוד בעבודת החסידות

רעיא מהימנא / בין ראייה לשמיעה / אחדות ה' בשכל האדם / בין מוסר לחסידות / "כחץ ירה בליבי" / חסידות - דווקא של רבי / החוש המיוחד של ה'צייר' / למה לומדים חסידות? / דביקות בשכינה / העולם הגדול שמחוץ לבור החשוך / שלוש כיתות / המרחק בין הדורות / אמונה מול הוכחות / לראות את המציאות העליונה / בין המשל לנמשל / הרבי מגלה את הטוב הפנימי / ויאמינו בה' עלידי משה עבדו / איך לקרב יהודי? / להכיר בכוח של מצווה / הרי זו "אמונה טהורה"... / בכדי להתמודד עם עמלק מוכרחים רבי

51 התבטלות מוחלטת לנשיא

עבודה עצמית או היתלות בצדיק / חשש ל'ניקת החיצונים' / אופן אמירת שירת הים / הנשיא מביא להתאחדות מוחלטת / שלושה אופני פעולה בבני ישראל / נתינת כוח לומר שירה לבד / פעולה במהות האדם / דרך פולין ודרך חב"ד / "ר' חיים חייקל ברענט אין עם!" / לשנות את המציאות / 'מלמעלה למטה' ו'מלמטה למעלה' / מנהג נתינת שלום / הכרה פנימית ב'איך-ערוך' / כאשר ההסתכלות היא כמו פרה... / "החתן שלך לא מחזיק ממני כלל" / יגיעתו של ר' הלל בהתקשרות / חצי חסיד חצי רבי / עם מה אבוא לעולם האמת? / כל דור וההתגלות שלו / דבר שאותו צדיק מצטער בו, יכשל בו זרעו? / הדרכות בכל תחום / ה"זהיר טפי" של הדור

71 לימוד תורתו וקיום הוראותיו.

לימוד התורה וקיום המצוות / התאחדות מול התבטלות / הרבי מוציא מכל ה'בלאטע' / בקשתו של הרבי מאליעזר שטיינמן / הוראה יוצאת־דופן / חסיד מכוון לדעת הרבי / מה קורה כאשר עומדים בצומת־דרכים? / תלמידי הישיבה ושלוחים / להתקשר לשאיפה הגדולה / הבעל־הבית האמיתי של העיר / גאון גדול / מה תופס את הגוי? / למעלה עד אין קץ ולמטה עד אין תכלית / אין יצרו מתגבר עליו בדבר מן הדברים / דעה שלמה, דעה חזקה / השראת השכינה / "לגבי ר' הלל - אני והחתול בשווה ממש" / חילוקי דרגות באין־ערוך / הדומם והצומח ביחס אל החי / מהלך־נפש שונה / התגלות הנשמה הקדושה

89 קשר נפשי־אישי

"עד מתי תשתכרין?" / חיבור אמיתי / שפיכת הנפש / רוברד נפשי ופנימי / אנא ומלכא בלחודוהי / אהבת־ישראל בלתי־מוגבלת / ר' שמואל בכה כי הרבי בכה / כמה דמעות הוריד אבא עבורך? / נותן הכול לכל אחד / מכניס את פנימיות נפשו / 'יחידות' / המחול ביציאה מחדר הרבי / כניסה לקדש־הקדשים / 'יחידות' דורשת הכנה / איש אלוקים

101 השפעת הרבי לאחר ג' תמוז

במכוסה אל תחקור / בעיצומו של דור השביעי / חסידות אינה אמצעי / שכר המצווה הוא המצווה עצמה / אין נסיגה אחורה / מה נוגע לנו מהי דרגת נשמת אדמו"ר הזקן? / חשוב לדעת אל מי אנו מקושרים / הגוף מעיד על הנפש / לך לך מארצך / ביטול היש / הסיפור שסופר כתחליף למאמר / דיינים שמבינים מה זה כסף / נשמה בגוף / תפלת משה, תפלת עשיר / עיקרו של רועה ישראל / היתרון שעל־ידי המאסר / הרבי אינו בסאלאווקי / עבר, הווה, עתיד / הרבי עבר כמה 'בלאקים' / רוחניות - מציאות אמיתית / כולם יכולים לקבל את האמת / מה שאינו יכול להיות - אינו קיים גם בדמיון / אין שום סתירה לתורה / האם הגיעו לירח? / לחנך לאמת / נראית לו דמות דיוקנו של אביו / הרבי מקשיב בדיוק כמו קודם / להחזיר לראש שאין שום שינוי / יציאה לשליחות - על־פי הכללים! / "גם עתה היא לשכתו" / לחפש דרך כיצד לקבל השפעה מהרבי

בדרכי החסידות - ביטול היש

131 הוי שפל רוח - באמת לאמיתו

כבוד - 'קליפה' בבחינת 'מקיף' / ניתן לקיים את דברי חז"ל / להתבטל באמת / המציאות היא ש"אין עוד" / שמינית שבשמינית / ספק "כבוד התורה" / מה עם כבודו של הזולת? / אל יהי שוטה / מתוך שלא לשמה בא לשמה / זהירות יתירה / להיות מסור לעניין / העניו ממינסק / הבורח מן הכבוד הכבוד רודף אחריו / אל תחשוב על עצמך / טובת העניים / לצאת מהמציאות האישית / אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך / כל גיא שוטה / מהותו האמיתית של השכל - חיפוש האמת / מדוע חכמי ישראל מצליחים יותר ב'שכלי החכמה'? / שלושה סוגים במידות טובות / מאי חזית דדמא דיך סומק טפי? / לך לאומן שעשאני / מיאוס בכבוד

145 להתרומם

בדיקת חמץ - לאור הנר דווקא / ה'בליטות' שבאדם עצמו / ערכו של סנט מול מיליון דולר / מלחמת הרוח והשמש / לרומם, לחמם ולקלף את הישות / לטבול במי הדעת / שלושת הפיקחים בתא המאסר החשוך

151 התבטלות אמיתית.

"און ביטול אויך נישט" / חדר אחד קטן - אבל שלי / ביטול בכמות וביטול באיכות / "זה לא מחזי כיוהרא; זה יוהרא ממש!" / יש אמת בעולם / תוקף הביטול ותוקף המציאות - ביחד / בקיאות עצומה במהרש"א / מסירות־נפש אמיתית / כיצד ר' חיים ביטל גזירה

158 לצאת מהמציאות

כוח מיוחד להתמודד עם הבהמיות / "עם קשה עורף" למעליותא / בזה שאני בער אני תמיד עמך / אנת הוא חד / למעלה מהרגילות / להתייגע בלימוד התורה / ה'שטותיה' נעשה ה'שיטתיה' / הפנימיות של עשר הכוחות

165 פעולת לימוד החסידות.

ההוכחות השכליות הן תוצאה / תורתו של משיח / לא להסתפק בשטחיות / 'פנימיות' מול 'חיצוניות' / מהותו של האדם / האם הלימוד אודות ביטול משפיע עלינו? / אמריקה איננה שונה / לימוד על טהרת הקודש / מעט שונה מהגישה של ר' בנימין - זו ממש כפירה / "לפחות אני שואף להכול" / פעולה על התפשטות המידות / הידיעה מחלחלת ומשפיעה

174 לחשוב חסידות

שמירת המחשבה / לכוש המאוחד / מחשבה בדא"ח קודם התפילה / בכדי להתחמם - צריך לחדור פנימה / מתלמד לא להבין / גאונות במידות / בין 'בעל־נגלה' ל'עובד' / "אונזער גיהנום איז בעסער פון זייערע גן עדן" / כמות מול איכות / איכות אחרת בעבודת ה' / "איזה אושר יכול להיות גדול יותר?" / אותה הדרישה ואותה התנועה / כמו בליובאוויטש ואף יותר מכך / בין דורנו לדורות הקודמים / "מה יצא ממני?" / אני נבראתי לשמש את קוני

זיכרונות מימי בראשית

189 התקופה שלאחר ההסתלקות.

בקשות והפצרות / רמזים על נשיאות הרבי / "ביי דעם שווער איז אלץ דא!" / "אוזר ישראל בגבורה" / התעסקות בהשפעה / שאלות בחסידות / היכן להסתפר בערב שבועות? / יש דברים שאיננו מבינים / (לא) התקבלה הוראה / "מכתב מאליהו" / הרהורים בליל ראש השנה / פטור מהגיוס / מופת גלוי / ברכה אינה נקנית בכסף / בשמים מחכים

- 201 קבלת הנשיאות
 בכיות נוראות באוהל / בראש השולחן / מאמר חסידות / שמחה מקבלת הנשיאות / 'לחיים'
 מאדמו"ר הזקן

ניצוצות אור מבית חיינו

- 207 מבט של הרבי
 209 פורים תשח"י
 213 דייקנות מופלאה בהנהגה
 217 לצאת מההגבלות
 220 הסתכלות פנימית על יהודי
 223 לימוד החסידות מחלחל ופועל
 226 הידור מצווה מסוג אחר
 229 מותו של צורר
 233 ציטוטים מדויקים מהזיכרון
 235 לבלתי ידח ממנו נידח
 239 המפתחות שלך לששה ימים

פנינים מבית הרב

- 247 שביבי סיפורים על משפחת בית רבי
 לימוד בלי הפרעות / המאסר והגלות / איש רוחני / 'סילוק המלכות' מוחשי / כיבוד אב / עניין אחד - ביאורים שונים / רגש פנימי באהבת ישראל / חיים ולא 'לא מות' / העיסוק בקבלה / היחס המיוחד לתורתו / ייחודו של מאמר דא"ח / התוועדות מיוחדת בכ' מנחם-אב / דרך לימודו / ז' מבינה וב' ממלכות / הפרטים מוסיפים בכלל / הקב"ה עצמו אומר: "בדו"תא היא" / עניין אחד בשלוש שפות / הבנה בחסידות / ה'כלי' להבנת דברי הרבי / "מה שווה כל ההשכלה כשאין דעת" / איידעלער מאוד / "הייתה לך ירידה" / שמיעת מאמר מהרבי הרש"ב

בעקבות החסידים

- 265 ר' איצ'ה דער מתמיד**
 מתפלל כל היום / הקפדה על פת פלטר / התייחס לחמץ כאל רעל / קורת־רוח מיראת שמים של יהודי / "אני כבר אבוד, אך לכל הפחות הילדים..." / הנחת־עצמותו / כאשר ר' איצ'ה חיפש חלווה / הנהגה בפשטות / כבוד ליובאוויטש / 'לחש' נגד הכלבים / 'מלכות' מגיעה אחרי 'פרצוף' שלם / לימוד זכות על החסידים / "העולם כלי־כך התגשם עד שלא מבינים את הרבי" / ניגון 'הקפות' בניא ההריגה
- 273 ר' אלטר שימחוביץ'**
 הנפש־הבהמית לא לוקחת ריזיקע / התבוננות במשמעות של חסידות כלפי המציאות / סלידה מ'חיצוניות' / דעם רבינ'ס א איד / סעודת שבת עם דג־מלוח / קיים ברצינות גמורה מה שנצטווה / יש דברים שנקנים בדרך עורמה / על מה הרבי 'בזבז' את כספו
- 280 ר' זלמן משה היצחקי**
 הלאטקעס של חוה־העניא / הרגשה בחסידות / התוועדות כהמשך לתפילה / סדר עבודה להגיע לאהבה ויראה / זלגו עיניו דמעות / כאשר הולכים ברחוב יש לחשוב חסידות / כי הם חיינו / "מה יוצא לזולת מ'השכלה'?" / התקשרות עמוקה לרבי / חוש בחסידות וחוש בהתקשרות / אבן־הבוחן לפנימיות / "דער רבי זאל געזונט זיין" / לימוד מאמרי הרבי / טלית ותפילין בצהריים
- 290 ר' האצ'ע פייגין**
 שני משפיעים - שתי מענות / ה'מבחן' של ר' האצ'ע / ההתוועדות המעוררת / הסתכלות פנימית / בין רוחניות לגשמיות / "אתה אדם רגיל..." / דיבור מפריע / כשר' האצ'ע יצא בבכיות מחדר הרבי / כשמקושרים לעבד ה' זה למעלה מהטבע / חוש הנגינה והיכולת לנגן
- 297 ר' חיים שאול ברוק**
 יסודי ומסודר בלימודו / זהירות מפגיעה / שם בפנים לדבר על גשמיות?! / ועל זה אנו מוסרים את נפשותינו / אתם לא צמים, אבל יש צום! / בר־מצווה חסידית / "מה אתה 'מתנפח'? אני הרי מכיר אותך..." / שליח מנעוול / מוכרחים 'לחלוחית' / הרב הנודד / 'תקיעות' אצל הרבי / לא מנפצים חלונות סתם / כשר' דוד האראדאקער חיכה למנין / משמעות ה"דירה בתחנותים" / ה'סגולה' נגד מחשבות־זרות / 'תמים' לנצח / הרבי נמצא בליובאוויטש / התפוח המרפא / תחיית המתים באמצעות 'צאינה וראינה' / המים המרפאים / היכן הם ה'רזי תורה'? / ההכשרה ל'פנימיות' / להשיל את החיצוניות / "הרסת לי את כל היום־כיפור!" / ה'נפילה' של ר' פסח / כאשר יש את ספר הזוהר, למה צריך מראה? / אחרי רבים להטות / מלאכים בגג הבנין / מדובר הרי בכסף... / "דת משה" ו"דת ישראל" / הילדים של פעם / אמרות חדות ומסרים חריפים / כשהחנופה תרבה / התוועדות לחוד ופסק הלכה לחוד / טמאים הרוצים להיטהר

- 320 ר' שילם קוראטין.
 ייחודו של 'המשך' / "ער הערט נישט" / השבח הגדול ביותר / שקוע בתפילה / התועודות של יחידי־סגולה / אסור להתפעל מ'קליפה' / משגיח דא"ח / "אני יודע שזה גס, אבל קשה להתאפק"

חיים חסידיים

- 329 זיכרונות מהחיים החסידיים ברמת־גן ובתל־אביב.
 כששני תמימים נפגשו / ניגון דביקות על החמור / אווירה מיוחדת ב'ימי דפגרא' / יפה תואר ויפה מראה / הייתכן אין־ערוך בשכל אנושי? / ההכרעה של ר' נחום בוויכוח / חוש עמוק בחסידות / השיעורים של ר' מיישקה / תשובה יסודית / מחשבה בדא"ח בפארק / מאמר לנשמות בגן־עדן / 'יש מעיין' וריב 'מוזר' / זיכרונות מליובאוויטש / כמה חלונות היו ב'זאל' בליובאוויטש? / פוליטיקה של פעם / מדוע ר' מיכאל לא נתן סטירה? / "והוא רחום" לאחר שעות של התבוננות / "י"ג תמוז היינט און דו גייסט אהיים?" / לא לנתק יהודים מהקב"ה / החידוש של תומכי־תמימים / הוויכוח של ר' מיישקה ור' נחום / אנה מפניך אברח / הגזירה של י"ט כסלו / שני פלפולים - שתי משמעויות / מתי החסידים יעמדו בצד / כינוס התעוררות בליובאוויטש / כשמקבלים דבר טוב, לא דוחים זאת / מה המקור של רש"י? / להשריש את הדברים בפנים / לא לחטט בעבר / ילמדו חסידות כמו נגלה / בין פרה לאדם / איש־אמת / זהירות מופלגת בהשגת־גבול / אמת ניכרת לכול / להשקיע גרושים בשביל מיליון / העצה של ר' חיים משה ל'בליטות' / דיבור לעניין / הקושי בשמירת הדיבור / לשמור את הראש פנוי / לא שומע מה יש לעולם לומר

הוספות

- הוספה א - דרך לימודו של הגאון החסיד רבי לוי יצחק שניאורסאהן - אביו של כ"ק אדמו"ר זי"ע 357
 הוספה ב - מכתבי־יומן תש"י־תשי"ג 371

מהותה ועניינה

ידוע שאחד מיסודות שיטת החסידות הוא עניין ההתקשרות לרבי - צדיק ונשיא הדור.

כמו יתר העניינים המבוארים בה, כך גם בנוגע לעניין ההתקשרות - החסידות בעצם לא חידשה דבר. המקור הקדום ביותר לעניין ההתקשרות, הוא ה'רבי' הראשון של עם ישראל - משה רבינו.

ההתחלה של לימוד התורה עם ילד קטן, "היודע לדבר", היא כדברי הגמרא: "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב". מדוע כליכך חשוב ללמד ילד, מיד בתחילת לימודו, שאת התורה ציווה לנו משה? מדוע זה יסוד בתורה!? אלא שידיעה זאת נוגעת לגוף לימוד התורה. כשם שהידיעה שהתורה ניתנה מסיני היא יסוד בתורה, כך גם סדר נתינת התורה, שהיא ניתנה על-ידי משה, היא יסוד בתורה. כך קבע הקב"ה שמשה יהיה "עומד בין ה' וביניכם", והתורה תגיע אלינו באמצעותו.

בסגנון חד יותר, נאמרו הדברים במכילתא על הפסוק² "ויאמינו בה' ובמשה עבדו": "כל מי שמאמין ברועה נאמן, כאילו מאמין במאמר מי שאמר והיה העולם... כל מי שמדבר ברועה נאמן כאילו מדבר במי שאמר והיה העולם".

עניין זה שריר וקיים בכל דור ודור, בנוגע לצדיק שבדור. הלשון במכילתא איננה בנוגע למשה רבנו עצמו, אלא בנוגע לכל "רועה נאמן". כמו כן בתיקוני-זוהר נאמר³ ש"אתפשטותא דמשה" היא "בכל דרא ודרא". ובגמרא נאמר⁴ באופן כללי, שעל-ידי ההידבקות בתלמידי-חכמים "מעלה עליו הכתוב כאילו מידבק בשכינה".

1. סוכה מב, א.

2. בשלח יד, לא.

3. תיקון ס"ט (קיב, רע"א. קיד, רע"א).

4. כתובות קיא, ב.

אלא שכמו בהרבה עניינים נוספים שחסידות מסבירה, מאירה ונותנת חיות פנימית למושגים המבוארים בנגלה, כך גם בעניין זה. חז"ל אומרים על הפסוק⁵ "את הכל עשה יפה בעתו", שכל מה שהקב"ה עושה בזמן מסוים - זו העת ה"יפה", הראויה והזקוקה לדבר זה. גילוי החסידות על-ידי הבעש"ט, המגלה, מדגישה ומבארת יסודות שונים בעבודת ה', היא בהתאם לצורך הזמן בו נתגלה ונתפרסם העניין. וכך גם בעניין ההתקשרות: גילוי החסידות יצר תנופה וחיות מחודשים במושג ההתקשרות לרבי, ונושא זה הפך לאחד היסודות העיקריים, כנראה העיקרי ביותר, ב'דרכי החסידות'.

קשר עם האב באמצעות מוח הבן

התוכן העיקרי של עניין החיבור לקב"ה באמצעות התקשרות לרבי, מבואר בתניא. בפרק ב בתניא מתחיל אדמו"ר הזקן להסביר את מהותה של הנשמה האלוקית של יהודי. ומסביר, שמקור נפש זו של ישראל הוא היותה "חלק אלוקה ממעל ממש". ולכן בני-ישראל נקראים "בנים אתם לה' אלוקים": כמו שהבן נמשך ממוח האב ועצמיותו קשורה לעצמות האב, כך נשמת כל ישראל נמשכת מהקב"ה וקשורה אליו בעצמו.

במשל האב והבן, הרי כל עוד הבן כלול במקורו, במוח האב, אין חילוק בין איברי השונים, וכולם כלולים בטיפה אחת שבמוח האב. אולם לאחר זמן העיבור והשהייה בבטן האם במשך תשעה חודשים, ההמשכה ממוח האב עוברת שינויים רבים, ומתחילים להיווצר איברים שונים בעלי חשיבות שונה, עד שאין להשוות כלל בין מוח הבן לבין ציפורני רגליו. ועם כל זה, גם לאחר התהליך כולו ואפילו לאחר הלידה, עדיין קשורים כל איברי הבן בקשר עצמי למוח האב, עד שאפילו ציפורני רגליו קשורות עם שורשן ומקורן, וקשר זה הוא המהות הפנימית של כל האיברים. וכיצד נעשית ההתקשרות בין האיברים עם מוח האב? באמצעות מוח הבן. המוח של הבן מרגיש בגלוי את הקשר עם האב, והוא המקשר את כל יתר האיברים עם האב.

יוצא אם כן, שבמשל זה ישנם שלושה פרטים: (א) שורש האיברים כולם הוא במוח האב. (ב) גם אחרי חלוקת האיברים, מהחשוב ביותר עד לפחות ביותר, כולם קשורים עדיין לאב. (ג) קשר זה נעשה על-ידי מוח הבן, שבו נרגש בגלוי הקשר עם האב גם לאחר שהבן נעשה כמציאות בפני עצמו.

5. קהלת ג, יא ובקהלת רבה שם.

המשכה "בדרך התלבשות"

וכמו כן הוא גם בנמשל: השורש של כל נשמות ישראל, גם הנשמות של עמי-הארץ ופחותי הערך, הוא בקב"ה עצמו. אלא שעל-ידי השתלשלות העולמות נוצרו חילוקי הדרגות.

והיינו שחילוקי הדרגות אינם בעצם מהות הנשמה, אלא מצד אופן ההמשכה של הנשמות למטה, לעולם הזה. מצד מהותן, כל הנשמות הן "חלק אלוקה ממעל ממש", ושורשן הוא בדרגה של עולם האצילות שהוא עולם אלוקי. אלא שבכדי שהנשמה תרד מלמעלה למטה, היא עוברת ומשתלשלת דרך עולמות בריאה, יצירה ועשייה.

אופן המשכת רוב הנשמות לעולם הזה הוא על-ידי ירידתן והשתלשלותן בעולמות אלה "בדרך התלבשות". ובדוגמת המעבר של השכל מהמוח שבראש ללב, למידות, ומהמידות למעשה. בתחילה האדם מבין את מעלת הדבר; אחר כך ההבנה משפיעה על הלב והוא מרגיש אהבה אליו; ובהמשך, האהבה גורמת לו לעשות את הדבר הטוב בפועל ממש. כאשר העניין נמצא בדרגת השכל, הקשר אליו מופשט ונעלה יותר; אחר כך במידות - הקשר מצטייר בצורה של מידות שהן מורגשות ומגושמות יותר מהשכל; ואחר כך במעשה - הקשר הנפשי מתבטא בציור מעשי נמוך. זו דוגמה לירידת העניין מהשכל אל המעשה, כאשר בכל שלב של המשכה העניין "מתלבש" בדרגה בו הוא נמצא, ומשתנה ומצטמצם בהתאם אליה.

וכך גם בירידת רוב הנשמות מעולם האצילות לעולם הזה באמצעות העולמות בריאה, יצירה ועשייה: עולמות אלה, על-אף היותם רוחניים, מכל מקום, הם נבראים ויש בהם ישות מסוימת (ובפרטיות יותר, עולם הבריאה רובו טוב ומיעוטו רע, ביצירה מחצה על מחצה ועולם העשיה רובו רע), והנשמות, בירידתן והמשכתן לעולם הזה, "מתלבשות" תחילה בעולמות בריאה, יצירה ועשייה, או בחלק מעולמות אלה, ועל-ידי כך הן מקבלות את הלבוש וההגשמה שיש בעולמות הללו. נשמות אלו נקראות "נשמות דעשיה", "נשמות דיצירה" או "נשמות דבריאה" - כל אחת לפי אופן התלבשותה בעולמות הנבראים.

נשמות שונות

אבל יש נשמות נעלות הרבה יותר - "נשמות דאצילות". השתלשלות נשמות אלה בעולמות הנבראים היא ב"דרך מעבר" בלבד. בהמשכה ב"דרך מעבר", הירידה והמעבר של הנשמה בעולמות הנמוכים אינם משפיעים על מהות המשכה.

[הדוגמה להמשכה "בדרך מעבר" היא מאדם כותב עניין שכלי. יש כאן מעבר של השכל באצבעות היד, אבל למרות שהשכל ירד לכוח המעשה, מהותו אינה משתנית על-ידי כך. אמנם קודם הצמצום ההשכלה היתה קיימת רק בשכל הנפשי, וכעת היא "נמצאת" במקום נמוך יותר, בתוך האותיות הגשמיות שנכתבו על-ידי כוח המעשה, אבל מהותה הרוחנית של ההשכלה לא השתנתה על-ידי כך. המעבר בכוח המעשה הוסיף דבר אחד בלבד: כעת השכל הנעלה נמצא גם בדרגה נמוכה יותר].

לכן, השייכות של נשמות אלה לעולמות הנבראים, היא רק בעצם מעברן בעולמות הללו, אך אין להן שום שייכות מהותית להגשמה של העולמות. נשמות צדיקי הדורות, למרות ירידתן והתלבשותן בגוף גשמי, עם כל זה, השתלשלותן דרך העולמות לא פעלה בהן שום הגשמה כלל, ובירידתן למטה הרי הן כמו שהיו למעלה בשורשן ומקורן, ומורגש בהן הקשר העצמי עם אלוקות כמו שהיה טרם ירידתן - "חלק אלוקה ממעל ממש". כל עניינן הוא השתעבדותן וביטולן המוחלט לקב"ה.

ראשי בני ישראל

ונמצא, שמצד מהותן העצמית - כל הנשמות שוות ממש, ורק בירידתן למטה נוצרו הבדלי הדרגות הרבים. בהשתלשלותן למטה לעולם הזה, דרך העולמות השונים, רוב הנשמות מקבלות מהלבוש ומההגשמה שיש בעולמות הללו, ועל-ידי כך נוצרו בהן 'איברים' ו'ציורים' שונים, עד שיש נשמות שהן בדוגמת הרגליים והציפורניים, האיברים הפחותים בגוף האדם.

וכשם שבמשל כל האיברים קשורים למהותם הראשונה - מוח האב, כך גם בנמשל: כל הנשמות, גם נשמות עמי-הארץ ופחותי הערך, "עודנה קשורות ומיוחדות ביחוד נפלא ועצום במהותן ועצמותן הראשון". כלומר, גם אחרי ירידת הנשמות בסדר ההשתלשלות, עד שנעשו נשמות נמוכות של עמי-הארץ ופחותי הערך, מהותן הפנימית עודנה קשורה ומיוחדת עם הקב"ה.

והתקשרות זו נעשית על-ידי צדיקי הדורות. וכמו שממשיך שם בתניא "כי יניקת וחיות נפש רוח ונשמה של עמי-הארץ הוא מנפש רוח ונשמה של הצדיקים והחכמים ראשי בני-ישראל שבדורם".

אצל צדיקי הדורות מאירה בגלוי - כמו במוח הבן - ההתקשרות העצמית עם האב, עם הקב"ה, ולכן, ככל שהאיבר הפרטי מתקשר יותר עם צדיק הדור, כך גדלה יותר התקשרותו עם מקורו ושורשו הראשון.

השפעה מאירה

נמצא אם כן, שגם בנמשל ישנם שלושת הפרטים הנ"ל שבמשל: א) שורשן של כל הנשמות הוא בקב"ה עצמו. ב) בירידתן למטה נוצרות אמנם מדרגות רבות בנשמות, מהגבוה ביותר ועד לעמיהארץ ופחותי הערך, אולם בכל זאת מהותן הפנימית היא הדביקות בקב"ה. ג) דביקות זו מתגלה על-ידי הדביקות ב'ראש', צדיק ונשיא הדור, שבו נרגש הקשר הגלוי עם הקב"ה גם בהיותו בעולם הזה.

וכשם שבמשל, כל האיברים ממש מקבלים חיותם באמצעות מוח הכן, כך גם בנמשל, כל יהודי ויהודי מקבל את השפעת חיותו מצדיק הדור. אפילו יהודי המורד ח"ו בצדיק הדור, גם הוא מקבל חיותו ממנו. אלא שמקבל זאת "מבחינת אחוריים", כלומר, באופן שאינו מורגש אצלו.

אבל דבר זה נוגע להרגשה האישית של האדם, אך מצד הראש-בני-ישראל, כל עניינו הוא להשפיע חיות אלוקית לכל אחד ואחד ממש מבני דורו, גם כזה שכביכול מורד בו. דבר זה ניכר בכך שכל יהודי באשר הוא, חשוב ויקר אצל רועה ישראל כמו בבת עינו ממש. אלא שכאשר יש פנייה מצד האדם אל הרבי, ובפרט כאשר היא מתוך רגש של קשר נפשי, אזי כללות הקשר גלוי ומואר יותר, ובמילא גם השפעת הרבי אליו מאירה יותר.

הכנת מושג הביטול

הזדמן לי פעם לשוחח עם 'מתנגד' על כל מיני נושאים, וכך הגענו גם לנושא ההתקשרות לרבי שיש אצל חסידי חב"ד. הוא טען, שהכבוד וההתבטלות של חסידים לרבי זה כמו "פולחן אישי", ח"ו.

הסברתי לו באריכות מהו המושג ביטול, ושהמעלה המיוחדת של צדיק היא - היותו קשור באופן עמוק ונעלה ביותר אל הקב"ה. זוהי כל מהותו. אם כן, כאשר מתבטלים ומתקשרים אליו לגמרי, ממילא מתקשרים באופן גלוי ועמוק יותר עם "מי שאמר והיה העולם".

אך זמן רב להסביר לו את העניין. בלי ההבנה שחסידות נותנת במושג של נשמה ובמושג של ביטול - לא ייתכן להבין כראוי את המושג של צדיק.

המתלה לכתר המלך

בזוהר נאמר⁶, "מאן 'פני האדון הוי'?" דא רבי שמעון בן יוחאי". ולכאורה איך ייתכן לומר מילים שכאלה?

יש אמרה המקובלת בין חסידים, שאומרת כך: המלך, בזמנים שאינו מופיע בקהל, מניח את כתרו על מתלה. לכאורה, מדוע לא יניח המלך את הכתר על ראשו של אחד מעבדיו הרבים? ההסבר הוא פשוט - אם המלך יניח את הכתר על ראשו של העבד, עלולה להתגנב אל ליבו של העבד איזושהי מחשבה זרה וטיפשית; מה-שאין-כן כאשר הכתר מונח על המתלה, המתלה אינו מהרהר מאומה!...

ואמרו חסידים, שאם יהיה עבד כזה שירגיש ויחוש שכל מציאותו אינה אלא כמתלה שעליו מניח המלך את הכתר, אזי יוכל המלך להניח את הכתר גם עליו. כאשר העבד מרגיש שאין לו שום מציאות לעצמו כלל ואינו אלא כאחד המתלים הקבועים בקיר העשויים לשמש את המלך, אפשר להניח את הכתר גם עליו. באופן זה, אין זה שמניחים עליו את הכתר כאדם, אלא הוא נחשב כמתלה בלבד.

אצל רבי שמעון בן יוחאי היה נרגש שאין לו שום מציאות משלו כלל, וכל-כולו אינו אלא שעל-ידו נשלם רצון הקב"ה. מלכתחילה לא נרגשת מציאותו כאדם לעצמו.

אצל אנשים רגילים, קודם כל מורגשת מציאותו האישית של האדם, אלא שבהמשך, כאשר מתעוררת השאלה - למה נברא האדם? באה התשובה, שכל מציאות האדם נבראה בשביל לשמש את קונו. באופן זה, גם אם האדם יחדיר עמוק בנפשו את מטרת בריאתו ויחשוב על כך בכל עת ובכל רגע, הכרה זו תהיה כדבר נוסף על ישותו העצמית. קודם כל מרגיש הוא את ה'אני' שלו, ורק אחר כך מתווספת ההכרה במטרת בריאתו.

אבל אם ננסה להתבונן כיצד 'מסתכל' הקב"ה על מציאות האדם, אזי אצלו מלכתחילה כל עניינו של הנברא אינו אלא לכבודו, לעבוד את ה'. והרגשה זו, כפי שהיא מצד 'למעלה', נרגשת בטבעיות אצל צדיקים אמיתיים ונשיאי ישראל. לכן ייתכן לומר "מאן 'פני האדון הוי'?" דא רבי שמעון בן יוחאי" - מציאותו אינה משקפת את עצמו כלל, אלא אך ורק את "פני האדון הוי". ועל-דרך דברי חז"ל "עבד מלך - מלך".

כשהסברתי את הדברים לאותו 'מתנגד' כל הרעיון היה חדש וזר לו. מי שלא מבין מהי המשמעות של ביטול, כל החשיבה שלו היא אחרת לגמרי.

6. חלק ב לח, א. ועל-דרך זה בירושלמי ביכורים פ"ג ה"ג.

7. ספרי ופרש"י דברים א, ז.

[ואדרבה, אצל אלה שאינם לומדים חסידות, הכבוד שהם רוחשים לגדולי ישראל צריך עיון. מכיוון שבהשקפתם הם מייחסים זאת לאדם, שהוא בעיניהם מציאות נפרדת מאלוקות, אזי אצלם זה עלול לגבול ב"פולחן אישי"].

הרבי והשולחן-ערוך

כמאמר המוסגר, ראוי לציין פרט נוסף בהקשר זה: לעיתים נשמעת הטענה כיצד זה שמצאנו לפעמים שהרבי נהג בעצמו או הורה לאחרים לעשות דברים מסוימים, שבהשקפה שטחית נראה שאינם לפי ההלכה?

חשוב לומר, שברוב המקרים מקורן של טענות מסוג זה הוא בקנטרנות בלבד, וכאשר זה מקור הטענות - מוטב שלא להיכנס לוויכוחים, כיוון שבדרך כלל הם אינם מביאים תועלת כלל; אך לפעמים שאלות מעין אלו נשאלות גם אצל יהודים הלומדים חסידות ונהנים מאורה, אלא שמתעוררות אצלם שאלות בעניינים אלו מפני שהם מחפשים להבין את האמת. לכן חשוב להדגיש ולהבהיר את העניין כדלקמן:

ראשית כל צריך לדעת כלל ברזל בעניין זה: לא ייתכן כלל שהרבי יורה או ינהג בעצמו היפך השולחן-ערוך! כל עניינו של צדיק הוא התבטלותו העצומה כלפי הקב"ה ותורתו, עד שעניין זה הוא כל מהותו ממש. אם כן, לא ייתכן שתהיה אצלו מציאות שהיא היפך התורה ח"ו.

שאלות מעין אלו נובעות מהנחת יסוד לא נכונה. עושים מהרבי ומהקב"ה שתי רשויות ח"ו, ואזי עלולה להתפתח אצל האדם הסתכלות כאילו מדובר בתחרות מה יותר חשוב ח"ו. לפי הבנה זו מתחיל דיון האם וכיצד ייתכן שהרבי יאמר משהו שאינו תואם לדבר ה' זו הלכה; אבל האמת היא כמובן בדיוק להיפך: עניינו של רבי הוא התבטלות מוחלטת לקב"ה, עד שכל עניינו הוא אך ורק לגלות את האלוקות בעולם. כשם שלא יכול להיות ספר תורה שכתוב בו נגד התורה, כך לא יכול להיות שב"נשמה דאצילות" יהיה צד כלשהו שאינו קשור לאלוקות ולתורה.

אם לעניינו נראה שהרבי אמר משהו שאינו כמו ההלכה, זה יכול להיות אחת מהשתיים: או שאנו טועים בהבנת ההלכה או בהבנת דבריו - וכך זה ברוב-רובם של המקרים. וכפי שראינו שעל טענות רבות שהעלו כל מיני אנשים כלפי הנהגות מסוימות לאורך כל הדורות של החסידות, השיב הרבי ונימק את הנהגות החסידות, הנהגות רבותינו נשיאנו והנהגותיו שלו בנימוק מובן ומתקבל גם על-פי נגלה דתורה, או שאלו היו הוראת שעה.